

Katarzyna Żebrowska

**Middle and Late Bronze Age rock-cut *tholos*-type chamber tombs in south-eastern Sicily
in a landscape perspective**

Rozprawa doktorska przygotowana pod kierunkiem:

Prof. dr hab. Kazimierza Lewartowskiego (Wydział Archeologii Uniwersytetu
Warszawskiego)

Prof. Pietro Maria Militello (Wydział Nauk Humanistycznych Uniwersytetu w Katanii)

Streszczenie

Tzw. „tolosy sycylijskie” to kute w skale groby, których komorom nadano kształt helladzkiego tolosu. Pierwsze z nich pojawiły się na terenie południowo-wschodniej Sycylii w połowie XV wieku p.n.e., a następnie rozprzestrzeniły się po całej południowej części wyspy, gdzie były wykuwane do końca epoki brązu. Stanowią one zarówno dowód kontaktów ludności prehistorycznej Sycylii z odwiedzającymi wyspę przedstawicielami kultur egejskich, jak i materialny przejaw zmian społeczno-politycznych, jakie zachodziły na wielu płaszczyznach funkcjonowania lokalnych społeczności w późniejszej prehistorii. Dotychczas badania skupiały się przede wszystkim na aspektach architektoniczno-konstrukcyjnych tych grobowców, a także na ustaleniu pochodzenia i ram chronologicznych ich użytkowania. Wpływ wprowadzenia formy na lokalny krajobraz naturalny, funeralny, społeczno-polityczny, oraz relacje przestrzenne między tolosami a, np., elementami ukształtowania terenu czy innymi grobowcami położonymi na nekropolach nie stanowiły dotąd przedmiotu szeroko zakrojonych badań i pozostawały poza głównym nurtem współczesnych badań nad sycylijską epoką brązu.

Głównym celem niniejszej pracy jest analiza rozmieszczenia grobów komorowych typu tolosowego z rejonu Sycylii południowo-wschodniej z okresu środkowej i późnej epoki brązu (ok. 1440/1420-1050 r. p.n.e.) w odniesieniu do elementów rzeźby terenu oraz innych konstrukcji grobowych, a także odpowiedzenie na szereg pytań badawczych dotyczących wpływu wprowadzenia nowego modelu grobowego na lokalny krajobraz naturalny i kulturowy. W celu zrealizowania założeń, zastosowano w pracy metodologię łączącą (1) tradycyjne metody procesualne koncentrujące się na badaniach nad topografią, architekturą grobową i praktykami grzebalnymi z (2) perspektywą postprocesualną, opartą na podejściu fenomenologicznym w badaniach krajobrazu.

Rozprawa podzielona jest na osiem rozdziałów. Rozdział pierwszy zawiera zestawienie chronologii kultur egejskich oraz Sycylii epoki brązu, słowniczek terminów

architektonicznych, posumowanie stanu badań oraz podstawowe informacje na temat regionu. Kolejny poświęcony jest metodologii, podstawom teoretycznym, a także aspektowi praktycznemu przeprowadzonych badań archiwalnych i terenowych. Omówiono znaczenie kluczowego pojęcia krajobrazu oraz sposoby jego interpretacji, miejsce krajobrazu w archeologii i w experiential landscape archaeology, skupiając się na roli podejścia fenomenologicznego oraz użyciu zmysłu wzroku i możliwości przemieszczania się w przestrzeni. Następnie, od pojęcia krajobrazu funeralnego odróżniono kluczowe dla pracy pojęcia burial landscape, oraz burial-, death- i tombscape.

Kultura materialna Sycylii pld.-wsch., ze szczególnym uwzględnieniem zmieniających się praktyk pogrzebowych i architektury grobowej, opisana jest w rozdziale trzecim, w którym przedstawiono również kontekst kulturowy i socjoekonomiczny kolejnych okresów epoki brązu. Rozdział czwarty poświęcono kontaktom międzykulturowym i przedstawiono zakres wpływów egejskich w różnych aspektach życia mieszkańców wyspy. W rozdziale piątym omówiono skrótowo typy budowli tolosowych występujących na Sycylii, natomiast w części szóstej przedstawiono helladzkie groby komorowe w typie tolosowym z rejonu egejskiego – źródło inspiracji ich sycylijskich odpowiedników.

W rozdziale siódmym, który zawiera korpus grobów komorowych w typie tolosowym z rejonu Sycylii południowo-wschodniej, przedstawiono wyniki badań archiwalnych oraz terenowych. Przeanalizowane i omówione zostały aspekty dotyczące tolosów, jak i całych nekropoli, takie jak ich szeroko pojęte położenie w krajobrazie, widoczność i dostępność, rozplanowanie. Omówiono również umiejscowienie tolosów na nekropolach i poza nimi, także w odniesieniu do konkretnych elementów rzeźby terenu. Podsumowanie wyników badań i wnioski zebrano w ósmej części dysertacji.